

Asia Piirroskuvan tekijänoikeussuoja

Hakija S

Annettu 24.9.2024

Tiivistelmä

Piirroskuva voi saada tekijänoikeussuojaa, mikäli se on riittävän itsenäisen ja omaperäisen ilmentäen tekijänsä vapaita ja luovia valintoja. Tietopohjaisen päätöksenteon ekosysteemiä kuvaava kaaviokuva ei saanut tekijänoikeuslain 1 §:n mukaista tekijänoikeussuojaa.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on kertonut, että sen entinen työntekijä on tehnyt lausuntopyynnön liitteeksi oheistetun piirroksen, joka kuvaa suomalaisen tietopohjaisen päätöksenteon ekosysteemiä.
2. Idea ja luonnos piirroksen sisällöstä ja muodosta on luotu yhdessä mainitun työntekijän ja tämän kollegan kanssa. Työntekijä on toteuttanut piirroksen lopullisen graafisen version. Piirroksen värimaailman määrittä S:n brändiohjeistus.
3. Hakija kysyy ensiksi, onko piirros tai sen osa tekijänoikeuslain 1 § tarkoittama teos eli ylittyykö ns. teoskynnys kyseisen piirroksen kohdalla ja syntyykö piirroksen luoneelle henkilölle tekijänoikeussuoja.
4. Hakija on myöhemmin täydentänyt ja muuttanut lausuntopyyntöään ja kysynyt toiseksi, mikäli piirros tai sen osa saisi teossuojaa, olisiko sitä pidettävä hakijan oheistaman piirroksen luonnoksen epäitsenäisenä muunnelmana vaiko omana itsenäisenä teoksena. Kolmanneksi, olisiko silloin vastineen antajan infograafiin tekemiä, erittelemiään muokkauksia pidettävä sellaisina, joiden voitaisiin katsoa kuuluvan työnantajalle syntyneen käyttöoikeuden piiriin. Neljänneksi, olisiko vastineen antaja siten loukannut tekijänoi-

keuslain 3 §:ssä tarkoitettuja moraalisia oikeuksia jättäessään tekijän nimen ilmoittamatta infograafin esittämisen yhteydessä.

VASTINE

5. N on antanut vastineet. Hän kartoitti eri lähteistä, keitä kaikkia toimijoita tai organisaatioita Suomen tietopohjaisen päätöksenteon järjestelmään kuuluu, eli keitä infografiikkaan tulee sisällyttää. Hän hahmotteli, millaisiin kategorioihin nämä voisivat jakautua. Käytetyt värit ja typografia perustuvat S:n brändi-ilmeelle, jota hän kuitenkin sovelsi toteutusta koskevilla omilla valinnoillaan.
6. Lopputulos on hänen luovan työnsä itsenäinen ja omaperäinen tulos eikä kukaan muu olisi samaan tehtävään ryhtyessään päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Hän on tehnyt työprosessissa luovia valintoja esittämistavan, muotoilun, tiedon jaottelun sekä värien käytön osalta. Valinnat ovat vaikuttaneet työn lopputulokseen enemmän kuin infografiikan pohjaksi kerätty tieto.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

7. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.
8. Tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Kirjallisena teoksena pidetään saman pykälän 2 momentin mukaan myös selittävää piirustusta.
9. Tekijänoikeussuojaa saadakseen kirjallisen tuotteen tulee olla tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Ratkaisu teoskynnyksen tai teostason ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.
10. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

11. Tekijänoikeus suojaa vain teokselle annettua ilmenemismuotoa. Tekijänoikeus ei suojaa esimerkiksi teoksessa esitettäviä tutkimustyön tuloksia, teoksen sisältämiä ideoita, periaatteita, tietoja tai teoksen aihetta. Jos teoksen sisältö koostuu esimerkiksi tiedoista, vain ne teoksen osat, jotka on esitetty omaperäisellä ja yksilöllisellä tavalla ja yltävät siten teostasoon, saavat tekijänoikeussuojaa. Tekijänoikeus syntyy piirustusten osalta suoraan lain nojalla teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle.
12. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 1.12.2011 antamassaan ratkaisussa C-145/10 (Painer), että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä.
13. Euroopan Unionin tuomioistuin katsoi 12.9.2019 antamassaan ratkaisussa C-683/17 (Cofemel), että käsite ”teos” on unionin oikeuden itsenäinen käsite, jota on tulkittava ja sovellettava yhtenäisesti. Yhtäältä kyseinen käsite merkitsee sitä, että on olemassa suojan kohde, joka on omaperäinen siinä mielessä, että se on tekijänsä luovan henkisen työn tulos. Toisaalta teokseksi voidaan luokitella vain elementtejä, joita voidaan pitää ilmauksena tällaisesta luovasta henkisestä työstä. Jotta kyseistä kohdetta voidaan pitää omaperäisenä, on samalla välttämätöntä ja riittävää, että se heijastaa tekijänsä yksilöllisyyttä ilmentämällä tämän vapaita ja luovia ratkaisuja.
14. Korkein oikeus on käsitellyt tapauksessa 2005:43 sanastojen tekijänoikeudellista suojaa. Erilaisten dokumentaation ja piirrosten tekijänoikeussuojaa koskevia tekijänoikeusneuvoston lausuntoja ovat olleet mm. TN 1996:15, TN 2004:2, TN 2015:4 ja TN 2021:3 (tekijänoikeus asiakirjamalleihin, kameran tuotepiirroksiin, järjestelmäkarttaan, ohjekirjoihin ja teknisiin rakennepiirustuksiin sekä rakennepiirustustietokantaan ja turvallisuustauluun). Useissa tapauksissa dokumentin sisällön määräisivät pikemminkin ulkoiset olosuhteet, eli mitä luonteeltaan teknisiä seikkoja dokumentissa on haluttu ilmaista ja luetteloida, kuin tekijänsä luova panos. Ratkaisu on kuitenkin tehtävä yksittäistapauksittain.

Analyysi ja johtopäätökset tekijänoikeudesta

15. Tekijänoikeusneuvosto on perehtynyt hakijan oheistamaan kerrosympyrä-kaaviopiirrokseseen, joka kuvaa suomalaisen tietopohjaisen päätöksenteon ekosysteemiä. Ekosysteemi on jaettu sisäkkäisillä kehillä tiedon tuottajiin, tiedevälittäjiin ja tiedon hyödyntäjiin. Ekosysteemin toimijat on sijoiteltu kuvaan näiden luokkien mukaisesti ja niistä on johdettu hyperlinkit organisaatioiden verkkosivuille.
16. Keskiympyrässä ovat lueteltuina tiedon hyödyntäjät nimettyinä sekä omissa värillisissä pienissä palloissa eri ministeriöt. Kullakin ministeriötä kuvaavalla pallolla on oma tunnusvärinsä, jota käytetään myös näiden ohjauksessa toimivien organisaatioiden kohdalla ulommilla kehillä. Keskiympyrän ulkopuolella olevassa kehässä ovat omien valkoisten pienten pallojensa sisään nimettyinä tiedon välittäjät. Seuraavalla kahdella kehällä ovat valkoisissa palloissa nimettyinä pää- ja sivutoimiset tiedon tuottajat ryhmiteltyinä omille osa-alueilleen. Kehillä harmaa on käytetty vallitseva väri mutta sisimmällä kehällä ja ulompien kehien eri sektoreilla on käytetty useita eri värejä ja sävyjä mainitun hallinnonalayhteyden osoittamiseksi.
17. Tässä tapauksessa harkittavaksi jää se, ilmentääkö ympyräkaavio kokonaisuutena tai joltakin osin tekijänsä henkistä luomistyötä siinä määrin, että se ilmaisultaan itsenäisenä ja omaperäisenä teoksena saa tekijänoikeussuojaa.
18. Valittu kaavion rakenne eri elementteineen sekä käytetty menetelmä eivät ole kokonaan poissulkeneet tekijänsä vapautta ilmentää persoonallisuuttaan ja tehdä vapaita luovia valintoja. Yleistävänä ja yksinkertaistavana, koko laajaa järjestelmää ja toimijoiden eri suhteita yksinkertaisin perusmuodoin ilmentävänä kaaviokuvana tekijän persoonallisuutta kuvaavien valintojen mahdollisuus on kuitenkin mainittujen seikkojen vuoksi ollut rajoitettu.
19. Konkreettisesti toteutustavassa on valittu kuvallisesti yksinkertaisista elementeistä koostuva looginen rakenne ja edellä mainittu menetelmä, jolla eri toimijoiden asemaa, rooleja ja läheisyyttä tai toimiyhteyttä visuaalisesti piir-

roksen avulla ilmaistaan. Mainittu menetelmä ei saa tekijänoikeudellista suojaa. Ympyräkaaviossa on kuvattu ja nimetty lukuisia toimijoita, joten kaaviossa on huomattava määrä rakenteellisia ala- ja yksityiskohtia niihin sisältyvine tietoineen ryhmiteltynä mainitun menetelmän mukaisesti. Myöskään ympyräkaavioon sisältyvät tiedot eivät sellaisenaan saa tekijänoikeudellista suojaa.

20. Kaavio kuvaa tietopohjaisen päätöksenteon ekosysteemiä eli kyseessä on niin kutsuttu Ecosystem Map. Sen pohjamuotona on yleisesti käytetty kerrosympyrä- tai auringonsädekaavio, Sunburst Chart. Kaaviossa on siten käytetty yksinkertaisia, ympyrään ja sen sektoreihin tai kehiin sekä lisättyihin pikkuympyröihin pohjautuvia peruskuvioita ja pääosin ennalta määritellyä värimaailmaa. Runsaasti informaatiota sisältävien yksityiskohtien sijoittelu aiemmin mainittua menetelmää ja värimaailmaa soveltaen kaaviokuvaan on vaatinut tekijältään taitoa, työtä ja harkintaa eri elementtien sijoitteluun. Pelkkä yksityiskohtien runsaus tai tietojen esittämisessä tehtyjen valintojen suuri määrä ei kuitenkaan sellaisenaan aina osoita tekijänoikeussuojan edellyttämää omaperäisyyttä, mikäli lopputulos ei heijasta tekijänsä yksilöllisyyttä ilmentämällä tämän vapaita ja luovia ratkaisuja.
21. Kaaviokuvan ulkoasuun ovat merkittävilta osin määränneet pikemminkin yleisesti käytetty diagrammin perusmuoto, käytetty menetelmä ja valittu looginen rakenne sekä ulkoiset olosuhteet, eli mitä seikkoja ja niiden välisiä yhteyksiä kuvassa on haluttu ympyräkuvioin ilmaista ja luetteloida yhdessä pääosin ennalta valitun värimaailman ja typografian kanssa, kuin tekijänsä luova panos lopullisen ulkoasun suhteen.
22. Vastauksena ensimmäiseen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa seuraavaa. Lausuntoliitteeseen oheistettu ympyräkaavio ei ole tekijänoikeusneuvoston arvion mukaan kokonaisuutena tai valittujen kuvioiden, eri elementtien asettelun, tekstien ja värien käytön käytännön toteutuksen ja siten piirroksen konkreettisen toteutustavan seurauksena sellainen, että sen tekijän voitaisiin teossuojan edellyttämällä tavalla katsoa tehneen sellaisia va-

paita luovia ratkaisuja, jotka heijastaisivat hänen yksilöllisyyttään. Ympyräkaavio ei siten saa teossuojaa.

23. Vastaus ensimmäiseen kysymykseen huomioon ottaen tekijänoikeusneuvosto ei vastaa toiseen, kolmanteen ja neljänteen kysymykseen.

Puheenjohtaja Ulla-Maija Mylly

Sihteeri Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Ulla-Maija Mylly (puheenjohtaja), Juha Vesala, Samuli Melart, Mirkka Kivilehto, Mari Lampenius (eri mieltä), Valtteri Nii-ranen, Ismo Huhtanen, Maria Rehbinder, Timo Enroth (eri mieltä) ja Albert Mäkelä.

Äänestysratkaisu

Eriävä mielipide

Olemme eri mieltä siitä, onko kerrosympyräkaaviopiirrosta pidettävä tekijänoikeuslain 1 §:n tarkoittamaan teoksena, seuraavilla perusteilla.

Kyseessä on Suomen tietopohjaisen päätöksenteon järjestelmää kuvaavasta infografiikasta, joka on esitetty kerrosympyräkaaviopiirroksena (*jäljempänä myös ympyräkaavio*). Asiassa saadun selvityksen mukaan kerrosympyräkaaviopiirroksen laatiminen on edellyttänyt tiedonhankintaa, infografiikan suunnittelua ja muotoilua. Prosessiin on kuulunut valintaa siitä keitä kaikkia toimijoita tai organisaatioita sisällytetään Suomen tietopohjaisen päätöksenteon järjestelmään ja siten (esimerkkeinä) infografiikkaan, sekä miten niitä

voidaan jaotella erilaisiin kategorioihin huomioiden sekin, mitkä valinnat edistävät parhaiten tutkitun tiedon hyödyntämistä nimenomaan valtioneuvoston ja eri ministeriöiden toiminnassa. Myös luokkien nimeäminen ja muu termien käyttö on vaatinut valintaa. Infografiikan esitystavaksi on valittu ympyrän kehille ja sektoreille perustuva malli, joka on tarjonnut mahdollisuuden eritellä eri tasoja (ympyrän ytimeistä ulkokehälle) sekä kategorioita näiden sisällä (sektoreita ympyrän eri kehillä).

Ensimmäisen versio perustuu Tiedoneuvonnan kehittämishanke Sofin visuaaliselle ilmeelle, ja toinen version S:n brändi-ilmeelle. Selvityksen mukaan, mikä on myös havainnoitavissa, infografiikka on vaatinut enemmän värejä kuin kummassakaan ilmeissä oli määritetty. Lisäväriksi hahmottamisen helpottamiseksi N on kertonut valikoineensa turkoosin, sinisen, violetin ja oranssin tietyt sävyt ja siten, että värien käytöllä oli pyritty tuomaan esiin ministeriöiden ja näiden alaisten laitosten ja virastojen yhteyttä. N on kertonut huomioineensa myös informaatiomuotoilijalta saatuja kommentteja.

Kerrosympyräkaaviopiirros sisältää yleistä informaatiota ja sen pohjamuotona on käytetty kerrosympyrä- tai auringonsädekaaviota, joka on ollut myös yleisesti käytössä. Kaavion alapuolella on teksti, jossa on selostettu Suomen tietopohjaisen politiikan olevan luonteeltaan monimuotoinen ja selostettu tarkemmin, millä perusteella toimijat on jaoteltu. Tarve työhön, kuten tässäkin tapauksessa, tulee yleensä työnantajalta. Työnantajan tarpeet ja näkemykset vaikuttavat lopputulokseen. Teostason ylittäminen on usein hienovaraista harkintaa ja vaikka kyseinen ympyräkaaviopiirros on rajatapaus, päädymme katsomaan, että kaaviopiirroksessa on voitu tehdä ja on tehty siinä määrin vapaita luovia valintoja parhaan esittämistavan, muotoilun, tiedon valinnan, termien, jaottelun sekä värien käytön osalta, että kerrosympyräkaaviopiirroksen voidaan katsoa kokonaisuutena arvioiden yltävän teostasoon, eli sitä on pidettävä tekijänoikeuslain 1 §:n tarkoittamana teoksena. Näin ollen siitä ei voida *sellaisenaan kokonaisuutena tai sen olennaista osaa* kopioida kolmannen toimesta. Selvää on, että esimerkiksi

kaavioon sisältyvät tiedot, kerrosympyrämuotoilu tai värit eivät erillisinä elementteinä saa suojaa.

Asianosaisten näkemykset ovat riittäviä siitä, miten ja missä määrin N ja mahdollisesti työnantajan palveluksessa olevat muut henkilöt ovat osallistuneet panoksellaan kaaviokuvan työprosessiin. Kaaviopiirrosta ei ole pidettävä toisen työntekijän käsin tekemän luonnoksen epäitsenäisenä tai itsenäisenä muunnelmana (Tekijänoikeuslaki 4 §), vaikka kyseisellä idealla olisi merkitystä työprosessissa. Se, että useampi työntekijä on osallistunut työhön ei muutoinkaan ratkaise kysymystä, onko kaaviopiirros katsottava tekijänoikeuslain 1 §:n mukaiseksi teokseksi. Luovilla aloilla on useinkin tyypillistä, että useat henkilöt osallistuvat prosessiin ja lopputulos voi olla useiden tekijöiden yhteisteos (Tekijänoikeuslaki 6 §). Kysymys siitä, kenen kaikkien panos luomisprosessiin on sellainen, että hänet on katsottava tekijäksi, on viime kädessä näyttökysymys.

Vastauksena kysymykseen, olisiko kyseiseen infograafiin tekemiä ilmeneviä muokkauksia pidettävä sellaisina, joiden yleisesti voitaisiin katsoa kuuluvan työnantajalle syntyneen käyttöoikeuden piiriin, toteamme seuraavaa.

Tekijänoikeussuojaa saavia teoksia voidaan luoda toisen palveluksessa eli työ- tai virkasuhteessa. Tekijänoikeuslakiin ei kuitenkaan sisälly yleisiä säännöksiä siitä, kenelle tekijänoikeus työ- tai virkasuhteessa luotuun teokseen kuuluu ja miten työ- tai virkasuhteessa luotuja teoksia voidaan hyödyntää. Tekijänoikeuslain 28 § luo oletettasäännöksen eli ellei toisin ole sovittu, ei teosta saa muunnella.

Työnantaja ja työntekijä voivat vapaasti keskenään sopia siitä, miten tekijänoikeuskysymykset määräytyvät ja kuinka työnantaja voi jatkossa käyttää ja tarvittaessa muokata työntekijän tuottamia teoksia. Tekijänoikeuden siirtymistä ja teosten käyttö -ja muokkausoikeutta koskevia määräyksiä voi sisältyä myös työpaikan johto- tai ohjesääntöön taikka työehtosopimukseen. Yleensä katsotaan, että työnantaja saa työntekijän työtehtävissään tekemiin teoksiin vähintään normaalin toimintansa edellyttämän käyttöoikeuden,

vaikka tästä ei ole erikseen kirjallisesti sovittu. Käyttöoikeuden laajuus ja työnantajan normaaliin toimintaan liittyvä mahdollinen muuntelutarve (esim. tässä tapauksessa tiedot, brändiohjeistuksen mukainen väritys) voivat määräytyä työn käyttötarkoituksen ja muutoinkin olosuhteiden kokonaisarvion perusteella. Sopimuksen sisällön juridiseen arviointiin liittyy riitatilanteissa useita kysymyksiä, kuten myös se, mitä yksittäisen työntekijän kanssa on keskusteltu. Viime kädessä ja erityisesti tässä tapauksessa osapuolten eriäviin näkemyksiin sopimuksen sisällöstä liittyy näytöllisiä kysymyksiä, joihin tekijänoikeusneuvosto ei voi ottaa kantaa eikä näin ollen voi vastata esitettyyn kysymykseen siitä, onko N:n ja S:n välillä sovittu, että työnantaja saa muuttaa teosta siten, kuin sitä on nyt muokattu.

Vastauksena kysymykseen onko asiassa loukattu tekijänoikeuslain 3 §:ssä tarkoitettuja moraalisia oikeuksia noudattaessaan sen toiminnassa vakiintunut käytäntö jättää tekijä ilmoittamatta infograafin esittämisen yhteydessä, toteamme seuraavaa.

Tekijänoikeuslain 3 §:n mukaisesti tekijän nimi on ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Tekijällä on myös oikeus kieltää nimensä ilmoittaminen.

Riidatonta on, että N:n nimi on ollut merkittynä julkaisuissa ympyräkaaviopiirroksen yhteydessä. Riitainen kysymys on, onko N merkinnyt nimensä ilman työnantajan lupaa ja miten tekijän nimi olisi S:n/alan käytännön mukaan ilmoitettava S:n julkaisuissa. On toimialoja ja tilanteita, joissa tekijän nimeä ei alan käytännön mukaan välttämättä ilmoiteta. S on ilmoittanut, että heidän vakiintuneen käytäntönsä mukaan tekijöiden nimiä ei merkitä julkaisuihin, mitä ilmoitusta ei ole syytä epäillä. Hakija on ilmoittanut, että N on merkinnyt nimensä ympyräkaaviopiirroksen yhteyteen itsepintaisesti ilman työnantajan hyväksyntää.

N:n nimi on ollut merkittynä ympyräkaaviopiirroksen yhteydessä sekä vuoden 2021 että vuoden 2022 julkaisussa. Riippumatta siitä, mikä on työnantajan normaalikäytäntö, voivat työnantaja ja työntekijä tältäkin osin sopia

toisin. Se onko näin sovittu ja mikä merkitys annetaan näytöllisesti sille, että nimi on ollut mainittuna kahdessa eri julkaisussa on myös viime kädessä sopimuksen sisältöön liittyvä näyttökysymys. Katsomme näin ollen, että tekijänoikeusneuvosto ei voi ottaa kantaa siihen, onko tässä tapauksessa N:n tekijänoikeuslain 3 §:n mukaisia moraalisia oikeuksia loukattu, kun nimeä ei ole ilmoitettu infografiikan yhteydessä.

Mari Lampenius

Timo Enroth